

“KİTAB-İ DEDE KORKUT”: TANRIÇILIKTAN İSLAMA KEÇİDİ İNİKÂS EDEN TOTAL MODELLEŞTİRİCİ SİSTEM

Galib SAYILOV
galibsayilov@mail.ru

THE EPOS OF “THE BOOK OF DEDE GORGUD” IN THE CONTEXT OF ISLAM EPOCH

ÖZ “Kitab-ı Dede Korkut” destanı kendinde sadece İslam dini ile ilgili görüşleri değil, genel olarak, Oğuz halklarının tarihini, kültürünü, etnopsikolojisini vb. yansıtır. Anıtın bu ilk cümlesi “Kitab-ı Dede Korkut” ve İslam” konusunun tüm mahiyetini anlamaya olanak sağlar. Görüldüğü gibi, Oğuzların kutsal kişisi, “Babası”, “Dedesı”, ihtiyarları olan Korkut’un kimliği, aynı zamanda milli-etnik kimliği İslam peygamberinin isminin gölgesinde kendi onayını buluyor. İslami ve İslami olmayan davranışların paralelliklerinin “İslama geçit” hakkındaki konseptin doğru bir yaklaşım olduğunu göstermektedir. Destanda sadece Tanrıçılık-İslam ilişkilerinde değil, aynı zamanda Tanrıçılık-Hıristiyanlık-İslam ilişkileri de yansıtılmıştır. “Tanrıçılık” davranış gerçeklerinden İslami davranış formüllerine geçiş yapan Oğuzlar arasında Salur Kazan’ın oğlu Uruz gibi Hristiyan dinini kabul etmesinden bahsedenler de var. Destanda “cemel ve kemal sahibi” yiğitlerden bahsedilmesi, bize destanda tasavvufi-irfani görüşlerin yansıtılmasından bahsetmemizi sağlar. Türk destan geleneğinde, İslam’ı “Dede Korkut” kadar kapsayan ikinci bir kaynak yoktur. İslam artık “Dede Korkut” destanının ruhunda, kanında, canında, tüm hücrelerinde yeni dönemin milli kitabına- “ana yasına” dönüşmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kitab-ı DedeKorkut, İslam, Tanrıçılık, Hristiyanlık, Oğuz destanı, ata, dede, boy

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi
Received: 11.12. 2018

Kabul Tarihi
Accepted: 10.01.2019

ABSTRACT “The Book of Dede Gorgud” reflects not only the views dealing Islam religious, also the history, culture, ethnopsychology of Oghuz people. The first sentence of this monument gives an opportunity to understand the whole context of “The Book of Dede Gorgud” and all the essence of Islam. As you know, the identity of Gorgud the sacred man of Oghuz, “The father”, the olders, also the national identity finds its confirmation in the shade of Islam prophet name. In the songs the parallelism of religious and unreligious behavior acts shows that the concept dealing with the “the transition to Islam” is a true attitude. In the epos not only Godliness-Islam relations but also “Godliness-Christianity-Islam” religious are reflected. Between the Oghuz who transmitted “From Godliness behavior acts to Islam behavior formulas there are men who talks to the transfer to Christianity as Uruz, the son of Salur Gazan. In the epos the speaking of the heroes who is “clever and intelligence” gives us an opportunity to speak the reflection of Sufizm views in the epos. In the Turkic epic tradition there is no another source that encourage Islam like “The Book of Dede Gorgud”. Islam penetrating to the spirit of “The Book of Dede Gorgud” transformed it “the main idea” of nation book of the new period.

Keywords: “The book of Dede Gorgud”, Islam, Godliness, Christianity, Oghuz epos, Father, Grandfather, song

“KİTABI-DEDE KORGUT”: GENEL BAKIŞ AÇISI

Destanda Tarrıçılık ve İslam Konseptleri

“Kitab-ı Dede Korkut” destanı kendinde sadece İslam dini ile ilgili görüşleri değil, genel olarak, Oğuz halklarının tarihini, kültürünü, etnopsikolojisini vb. yansıtır. Bu destan tipolojiye göre “Oğuzname”dir. Onun milli tarih ve kültürdeki yeri o kadar bağımsız ki, araştırmacılar bu destanı “ana kitap”, “şaheser” veya “baba kitap” adlandırmışlar. (3, s. 11; 8, s. 16-17) (Anar, Sızsız Bakü, Gençlik, 1992, s.592)¹

Peki “Dede Korkut” destanının bu bağımsızlığı, bu gücü, bu kadar büyük olması ne ile ilgilidir? Yaşar Garayev’e göre, destanın hafıza gücünün olağanüstünlüğüne : “Bin üç yüz yıldır, Korkut halkın kan ve gen hafızası olarak yaşar ve kendinden önceki bin üç yüz yılın da sanatsal ve genetik arketipini her satırında, her kelimesinde yaşatır. Dahası, gelecek üç bin yıl için en istikrarlı, güvenilir, ahlaki etik kodlar ve genler, bu “ana kitabın” bedeninde ve ruhunda hala korunmaktadır. Bağımsızlıkta bin yıllık ve ebedilik için esaslar, halklarla kültürler, yer ve gök, toprak ve millet, doğa ve çevre arasında davranış ve tavır kodeksi, kanun ve ana yasa ... hepsi, hepsi bu kitapta yer alır. Ve bağımsızlık döneminde, Korkut, yeniden manevi intibahın sembolü, ulusal kimlik ve özgüvenin belgesi haline gelir.” (7, s.4) (Garayev Y., Bütün Halkların ve Dövrlerin Kitabı, Azərbaycan Şifahi HalkEdebiyatına Dair Tedkikler, X kitab, Bakü, Seda, 2001, s. 4-10)²

Bu fikrin derin bir anlamı var. Yazara göre, “Kitab-ı Dede Korkut” destanının bellek tutumu aslında tarihi genel olarak kapsayan üç tabakadan oluşur:

1. Bin üç yüz yıllık “bugün”;
2. Bin üç yüz yıllık “dün”;
3. Bin üç yüz yıllık “sabah”

Bu rakamlar 5000 yıllık bir tarihe denk geliyor. Şüphesiz, burada kesin bir tarih bulmak doğru değildir. Y.Garayev'in “hesaplamaları”ndan matematiksel kronolojiyi değil, dönem-antropolojik, kültürel-tarihsel tefekkürün sınırlarını kastemiştir. Bu 5000 yıllık destansı düşüncenin gelişmesinde İslam dini yeni bir “hayata” başlar.

Böylece, modern Oğuz halklarının tüm tarihi, kültürü, ahlakı, geçmişi, bugünü ve yarını bu anıt üzerinde yoğunlaşmıştır. “Kitab-ı Dede Korkut” sadece geçmişten bahseden bir destan değil, bugün de yaşayan ve sabahta yaşayacak olan destandır. Şöyle düşünülüyor ki, İslam dinin destanda tasvir edilmesinin tüm canlılığı, tarihiliyi destanın bu gücü ile ilgilidir.

Nizami Caferov şöyle yazar: “Azərbaycan halkının oluşum döneminde biçimlenmiş olan destanın kapsadığı konular, gündeme getirdiği meseleler, kuşkusuz, ait olduğumuz halkın ahlaki ve manevi çıkarlarının doğrudan ifadesidir. Bunlardan biri, İslam dinin kabulü konusudur ki, “Kitap”ta bütün genişliği ve sorunları ile beraber yansıtılmıştır. “Dede Korkut” destanının baş kahramanları İslam dinini sadece kabul etmemiş, aynı zamanda bu dini yaymak görevini üstlenmiş Müslüman Türkleri, “Kitap”ın dili ile söylersek “gazi

¹ (Anar, Sızsız Bakü, Gençlik, 1992, s.592)

² (Garayev Y., Bütün Halkların ve Dövrlerin Kitabı, Azərbaycan Şifahi HalkEdebiyatına Dair Tedkikler, X kitab, Bakü, Seda, 2001, s. 4-10)

erenler”dir.”Dede Korkut” destanı sadece onların –“gazi erenler”in destanıdır.” (4, s.44) (Caferov N., Azerbaycanşünaslığın Esasları, Bakü, Pedagogika, 2005, s. 256)³

Yazarın fikrinden görüldüğü gibi:

1. İslam, “Dede Korkut” destanının geniş, kapsamlı konusudur;
2. “Dede Korkut” destanının ana kahramanları Müslümanlardır;
3. “Gazi erenlik” destanın kahramanlık ruhunun tüm özünü oluşturur.

“Gazi eren” ifadesi, İslam ve Oğuz ulusu sentez oluşturarak, yeni bir kültür, yeni insan türü ve yeni ideolojini ortaya koyar.

“Gazi”- gazavat kelimesindedir, belirli idea için savaşmaya gazavat denilir.

“Eren”- Bir tür Oğuz kahramanıdır.

Gazilikle erenliğin Oğuz milli bilincinde kavuşması Oğuzların yeni bir misyonunun taşıyıcıları gibi tarih sahnesine çıkarır. Böylece, Tanrı adına düzenlenen ulusal yaşam mücadelesi Allah adına mücadeleye dönüşüm suretiyle Oğuz Türkünün dünya sahnesindeki yerini ilahi mizanlara kökler.

“Kitab-i Dede Korkut” destanı İslam peygamberinin adı ile başlar: *“Rəsul əleyhissəlam zamanına yaqın Bayat boyından Qorqut ata derlər bir ər qopdı. Oğuzun ol kişi tamam bilicisiydi. Nə dersə olurdu. Ğayibdən dürlü xəbər söylərdi. Haq Taala anın könlünə ilham edərdi. Qorqut ata ayıtdı: “Axır zamanda xanlıq gerü Qayıya dəgə, kimsənə əllərindən almaya, axır zaman olub qiyamət qopunca”. Bu dedüğü Osman nəslidir, işdə surulub gedə yörür”* (6, s. 31). (Kitab-i Dede Korkut / Mukaddime, Tertib ve Transkripsiya F.Zeynalov ve S.Elizade`nindir, Bakü, Yazıçı, 1988, s.265)⁴

Anıtın bu ilk cümlesi “ “Kitab-i Dede Korkut” ve İslam” konusunun tüm mahiyetini anlamaya olanak sağlar. Görüldüğü gibi, Oğuzların kutsal kişisi, “Babası”, “Dedesi”, ihtiyaçları olan Korkut'un kimliği, aynı zamanda milli-etnik kimliği İslam peygamberinin isminin gölgesinde kendi onayını buluyor. Aslında, bir kahramanlık destanı olan “Kitab-i Dede Korkut” un ilk cümlesinin “kahraman” tipolojisi ile hiçbir “ilgisi olmayan” Korkut'un adı ile başlanması tesadüf değildir. Böylece, Korkut'un kimliği tüm destanların ve Oğuz milli bilincin üzerinde durmaktadır. O, Oğuz milli varlığını simgeleyen universum-imege olarak mutluluk mayası, mutluluk ateşi, koruyucu tanrı, şanlı, şöhretli kurt, ozan, aksakal, kopuzun yaratıcısı, evliya, tabip, şeyh, şaman, dede, şaman ve nağme söyleyenlerin hamisi, telli alet olan kopuzun mucidi , ilk ata, topluluk başkanı, şaman-kahin, tanrıcılığın peygamberi olarak anlamları kapsar.

Korkut ismi Oğuz dünyasının tüm ahlaki ve maddi yapısını simgeleyen bir görüntüdür. S.Rzasoy buna dayanarak, onu hem tarihi-diakronik, hem de sinkronik-paralel yapısı açısından “Oğuz etnokozmik düşüncesinin universumu” olduğunu düşünür. (9, s. 305).(Rzasoy S., Oğuz Mifologiyası, Bakü, Nurlan, 2009, s.363)⁵

³ (Caferov N., Azerbaycanşünaslığın Esasları, Bakü, Pedagogika, 2005, s. 256)

⁴ (Kitab-i Dede Korkut / Mukaddime, Tertib ve Transkripsiya F.Zeynalov ve S.Elizade`nindir, Bakü, Yazıçı, 1988, s.265)

⁵ (Rzasoy S., Oğuz Mifologiyası, Bakü, Nurlan, 2009, s.363)

Tüm bunlar aynı zamanda muhteşem kahramanları olan anıtın neden Korkut'un adı başlanmasını da anlatır. Çünkü Baba / Dede Korkut Oğuz milli kimliğinin sembolü ve destan bu milli kimiyi sadece “Resul aleyhisselam” adını zikretmekle yeni dönem, yeni zaman ve yeni devir - İslam devri için onaylar.

DESTANDA TANRI-ALLAH TRANSFORMASYONU

“Tanrı” ve “Allah” İlahi Düşünce Konseptleri Gibi

Destanda “Allah” kelimesi ile beraber, eski “Gök Tengri” inancından türetilen “Tanrı” kelimesinin daha yoğun kullanılması dikkati çeken yönlerdendir.

Prof. Osman Turan'a göre, tek bir Tanrı'ya olan inanç, bir başka deyişle, “Tengricilik” Türklerin en eski zamanlarda mensup oldukları dindir: “Hunlar zamanında” Tanrı” kelimesi hem gök, hem de Allah'ı ifade eder. Bu dönemin hükümdarlarına verilen “tanrıkulu” ünvanı da, Türklerin ilahi gücünün oluşmasının gökle ilgili olduğunu ve tek Allah inancına doğru bir evrimin olduğunu gösterir. Aynı zamanda, Göktürk döneminde gökle ilişkilendirilmesinin yanı sıra, soyut bir anlamda, tek bir Tanrı'nın varlığı ortaya çıkmıştı.”(10, s 48) (Turan O., Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi, Ankara, 1969, 2 ciltte)⁶

“Tanrı” kelimesi, hem gök, hem de Allah anlamında kullanılması eski mitik düşünceden kaynaklanır. Mitolojide gök- yüce, kutsal, üstün sayılır ve erkeklerin başlangıcını ifade eder. Azerbaycancada yaşlı insanların dilinde korunan “Tari kişi” ifadesi bunu gösterir.Yer- insanların mekanı gibi aynı zamanda kadının başlangıcıdır. Mitolojide gökten yağın yağmurun, köy / insan yeri / kadının döllenmesi gibi düşünülmektedir. Türk mitindeki insanların kaderi gökle ilgilidir. “Tanrı” kelimesinin kökenindeki “tan/dan” kelimesi gök anlamındadır.

Türklerin kendi hayatlarının her bir olayını başarı ve talihsizliklerini, yükseliş ve düşmelerini, zaferleri ve yenilgilerini Tanrı'nın ilahi koruma ve ceza gibi kabul etmelerinin İslam felsefesi ile örtüşmesi tevhid-tanrıçılık ideasından kaynaklanır. Türkler İslam dini ile etkileşime girene kadar, tek tanrılı düşünce düzeyine gelmişlerdi. İşte bu yüzden her Türk insanı kendi kaderini “bir Tanrı” düşüncesiyle ilişkilendirmiştir.

V.V.Bartol'a göre, “Kitab-i Dede Korkut”un leksikasında kendine yer edinen “fani dünya”, “ahir dünya”, “dua”, “kabul (olmak)”, “Kuran”, “ecel” vb. arap kökenli kelimeler doğrudan Kuran'dan türetilmiştir ve elbette İslam'ın etkisinin sonucudur. (12, s.122) (Бартольд В.В., История турецко-монгольских народов / В.В.Бартольд. Сочинения Т. V. Работы по истории и филологии тюркских и монгольских народов, Москва, Наука, 1968)⁷

Ama burada bir şeyi unutmamak gerekir. “Kitab-i Dede Korkut”da karşılaştığımız “fani dünya”, “ahir dünya”, “dua”, “kabul(olmak)”, “Kuran”, “ecel” İslami kavramlar hem de ad değişmedir. Yani, Oğuz dini-ideolojik düşüncesinde,tüm bunların analojisi vardır:

Fani dünya - yalan dünya;

Dua - alkış;

Kuran - Bitik;

⁶ (Turan O., Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi, Ankara, 1969, 2 ciltte)

⁷ (Бартольд В.В., История турецко-монгольских народов / В.В.Бартольд. Сочинения Т. V. Работы по истории и филологии тюркских и монгольских народов, Москва, Наука, 1968)

Cennet - uçmak;

Molla – gam/ şaman;

Bütün bunları dikkate aldığımızda N.Caferov'un bu fikriyle aynı fikirdeyiz, şöyle ki, "Kitab-i Dede Korkut" da İslam dini motifleri de, bir takım araştırmacıların döne döne kutladıkları gibi, sonradan yapılmış ek (katib ilavesi) değildir, aksine, "Kitab"ın idea-estetik, poetik esaslarından biridir. Ve hatta karşılaştırmalar, tahliller göstermektedir ki, çeşitli dönemlerde (görünür, yaklaşık I-V yüzyıllarda), Oğuz Türklerinin yaşadıkları çeşitli alanlarda (özellikle Türkistan'da) oluşmuş süjeler hem de İslam'ın kabulü ihtiyacı veya İslam ideolojisi temelinde bir yere toplanılmış, komple bir destana dönüşmüştür. Eğer bu ihtiyaç, bu ideolojik-manevi ortam olmasaydı, kuşkusuz, "Dede Korkut" destanı (özellikle "Kitab-i Dede Korkut") bu kalitede, bu şiirsel tipolojide olamazdı."(4, s. 45) (Caferov N., Azerbaycanşünaslığın Esasları, Bakü, Pedagogika, 2005, s. 256) ⁸

Bilim adamının bu fikrinde "Dede Korkut" destanı ve "Kitab-i Dede Korkut" konseptlerinin farklılık arz etmesi özel konu gibi ilgi çeker. Bu, bilim insanının bu muhteşem destan hakkındaki görüşünün ana noktalarından biridir. Şöyle ki, N.Caferov Azerbaycan insanı-antropolojik düşüncesinde ilk kez olarak "Dede Korkut" destanı ile "Dede Korkut" kitabının birbirinden farklı olduğunu söylemiş ve bunu tarihi-kültürel geçiş olayı olarak "destanın kitablaşması" adlandırmıştır. Yani, bilim insanının destanı arasındaki firkin önemini vurgular.

Tabii ki, epik bir anıt yazıya alındıktan sonra metin "donar": tüm sözlü varolma niteliklerinden yoksun olarak, folklor paradigmasındaki gelişimini durdurur. N. Caferov, İslam'a geçitin tüm "poetikası" nı bu makamda aramıştır. Gerçekten de, "Dede Korkut" destanı Arap hürufatı ile yazıya alınarak "kitab" a dönüşür ve bu durum doğrudan onun adında belirtilir: "Kitab-i Dedem Korkut .." Bu o demektir ki, İslami unsurlar "Kitaba" da yer alır, ama canlı destanda bugün, neler olduğunu bilme fırsatından mahrum kalıyoruz. Kitaptaki "İslamlaşma" ile destandaki "İslamlaşma"nın ne kadar örtüştüğünü bilmiyoruz. Ancak destanın Ozan'ın ifasında yazıya alınması hakkında uzmanların fikri bu kanaate gelmeyi sağlayan, "Kitapta" ki İslami görüşler sadece katip faktörü ile ilgili değildir, İslami görüşler artık "katipe kadar" da destana dahil edilmiştir.

DESTANDA İSLAMA KEÇİDİN BEDİİ YÖNLERİ

Süje ve Karakter Düzeyleri

Araştırmacılar sık sık anıttaki "İslami takviyeler"de konuşurlar. Bununla ilgili aşağıdakileri belirtmek isteriz:

İlk olarak, boylarda doğrudan "İslami takviyeler" vardır. Onların sarayda yaşayan İslam gelenekleri üzerine eğitim almış katibin "yaratıcılık/ improvizasyonları/ekleri" olduğu tahmin edilebilir. Ancak, bu "yaratıcılığın" hangi sınırlar çerçevesinde oluştuğunu bilemiyoruz. Şunu unutmamak gerekir ki, Oğuzlar "Oğuznameye" kutsal şecere ananesi gibi bakarlar. Bunlar, Oğuzların babaları olan "gazi erenlerin başına gelenler" hakkında sakral bilgilerdi. Bu durumda, katibin onlara büyük ölçüde ya da genel olarak özgür bir yaklaşım olasılığına sahip olduğunu düşünmüyoruz.

İkincisi, boylarda İslami ve İslami olmayan davranışların paralelliklerinin "İslama geçit" hakkındaki konseptin doğru bir yaklaşım olduğunu göstermektedir.

⁸ (Caferov N., Azerbaycanşünaslığın Esasları, Bakü, Pedagogika, 2005, s. 256)

Üçüncü olarak, destanda sadece Tanrıcılık-İslam ilişkilerinde değil, aynı zamanda Tanrıcılık-Hıristiyanlık-İslam ilişkileri de yansıtılmıştır. “Tanrıcılık” davranış gerçeklerinden İslami davranış formüllerine geçiş yapan Oğuzlar arasında Salur Kazan'ın oğlu Uruz gibi Hristiyan dinini kabul etmesinden bahsedilenler de var.

Dördüncüsü, destanda “cemal ve kemal sahibi” yiğitlerden bahsedilmesi, bize destanda tasavvufi-irfani görüşlerin yansıtılmasından bahsetmemizi sağlar.

Bazı bilim adamlarının fikrine göre, destandaki İslami öğeler o yazıya geçirildikten sonra ortaya çıkmış ve bu öğeler doğrudan dönemin kitapçılık gelenekleri ile ilgilidir. (11) (Аникеева Т., Книжные и устные формулы в огузской героическом эпосе «Книга моего деду Коркута» (<http://www.ruthenia.ru/folklore/anikeeva1.htm>)).⁹

Elbette, bu fikirle tamamen aynı fikirde olmak imkansızdır. Çünkü 20. yüzyıla yazıya geçirilen, buna rağmen İslam'ın etkisinden yan geçmeyen, onun etkisine maruz kalan çok sayıda folklor örneği ve hatta minilliklerin derinliklerinden süzülüp gelen mitolojik metin örneği günümüze ulaşmıştır ki, onların varlığı yukarıda söylenen fikirleri kökünden tekzip eder.

İslam, destanda fundamental karakter, idea ve değerler düzeyinde temsil edilmiştir. Örneğin:

Hazreti Peygamber - Allah'ın yeryüzünde elçisi olarak seçtiği kişidir;

Hazreti Ebu Bekir –Hazreti Peygamber`den sonra Müslümanların ilk halifesi;

Hazreti Ömer - ikinci Halife;

Hazreti Osman -üçüncü halifedir;

Hazreti Ali - dördüncü halife;

Hazreti Ali'nin oğulları –Hazreti Peygamber`in torunları Hasan ve Hüseyin;

Kuran –Sonuncu vahiy kitabı;

Mekke- Müslümanların namaz kılarken yüzünü döndükleri kutsal bir camidir.

Bunların hepsi İslam'ın temel değerleri ve nitelikleridir. Onların “Kitab-i Dede Korkut”da yansımaları, İslam'ın Oğuz halkı arasında ne ölçüde yayıldığına açık bir göstergesidir.

Burada bir konuyu unutmamak gerekir. Bu bir epik hafıza meselesidir.

Destan, daha önce de belirttiğimiz gibi epik hafızadır. Epik bellek karmaşık bir yapıya sahiptir. O her şeyi aklında tutmaz. Destan - etnik düşünce gibi etnosun hayatı çıkarları açısından güncellik arz eden, etnosun hayatını, varlığını oluşturan değerleri kendi hafıza sistemine dahil eder. Bu açıdan, İslam'ın temel değerleri destanda sistematik olarak yansıtılması, İslam dininin Oğuz etnoslarının kader olayı olduğu gerçeğinin göstergesidir.

Dastandaki tüm bu İslami öğe ve kahramanlar, tabii ki, “Mukaddime” de karşılaştığımızla sınırlı değildir ve sınırlı olmadığı için de destandaki İslami unsurların o yazıya geçirildikten sonra ortaya çıkması ve bu

⁹ (Аникеева Т., Книжные и устные формулы в огузской героическом эпосе «Книга моего деду Коркута» (<http://www.ruthenia.ru/folklore/anikeeva1.htm>)).

özellikleri doğrudan dönemin kitapçılık geleneklerinden kaynaklanabileceği fikrile kısmen anlaşmayı mümkün kılar.

Destanın İslam'la başlayıp İslam'la sona ermesi bir gerçektir. “Kitab-i DedeKorkut” da, İslam dini konusuna değinmiş, ondaki İslam dine ile ilgili gerçekleri sistemleştirmiştir. (1, s. 146-181) (Abdullayev B., “Kitab-i Dede Korkut”un Poetikası, Bakü, İlm, 1999, s.224)1. Behlül Abdulla, destan “yazıldığı zaman ona İslam'ın unsurların getirildiğine inanır. Hatta Korgut'un “Dede”ünvanını taşıması bunu doğrular. “Kitab-i Dede Korkut”un ikinci biçimlenme dönemi İslami kültürün zamanına denk gelir.” (2, s. 176). (Abdulla B., İslam Dini / Dede Korkut Kitabı, Ensiklopedik Lugat, Bakü, Önder Neşriyat, 2004, s. 176-178)¹⁰

Yazarın yaklaşımında “Kitab-i Dede Korkut”un ikinci biçimlenme dönemi İslami kültürün zamanına denk gelir” cümlesi özel bir öneme sahiptir. Yani, destan İslam ile yeni bir yaşam sürmeye başlar. Bunu kendi makalesinin adında “Dede Korkut Kitabı”nı İslam dini koruyarak saklar şeklinde beyan eden T.Hacıyev bu meseleyle ilgiligörüşlerini şöyle özetlemiştir: ““Dede Korkut Kitabı” ona göre İslamlaştırılıp ki, yaşasın. Böylece, destana İslami ömür verilerek ebedileştirilmiştir.”(5, s.229). (Hacıyev T., “Dede Korku Kitabı”nı İslam Koruyub Sakladı, Azerbaycan Şifahi HalkEdebiyatına Dair Tedkikler, X kitap, Bakü, Seda, 2001, s. 208-219)¹¹

Burada “destana İslami ömür verilerek onun ebediyet” kazanması fikri, aslında tüm söylenen ve söylenilmeyen her şeyi ifade eder. İslam dini bu büyük destanı İslam'la başlayan yeni dünyanın ilahi-kozmik ritmine dahil eder.

Türk destan geleneğinde, İslam'ı “Dede Korkut”kadar kapsayan ikinci bir kaynak yoktur. Doğru, destan, önceki dönemlerin etnografik ve folklorik karakterini yansıtır. Ancak, destanın birkaç boyunda İslam dini tam olarak yansıtılarak, Allah'ın ilmini açıkca gösterir.Hazreti Ali'nin “yiğitlerin padişahı” künyesini, onun oğulları Hasan'ın ve Hüseyin'in şehadetini, Osman bin Uffan'ın ilim sahibi olmasını, “Kuran”ın gökten indiğini, Mekke'nin alçak yerde yerleşmesini destan metinleri açık şekilde tasvir eder. “*Qılinc çaldı mardlar şahı Əli, əhsən! Əlinin oğulları, peyğəmbərin nəvaləri, Kərbəla çölündə öldürülən iki qardaşı Həsənlə Hüseyinə əhsən!*”(6, s. 130-131) (Kitab-i Dede Korkut / Mukaddime, Tertib ve Transkripsiya F.Zeynalov ve S.Elizade`nindir, Bakü, Yazıçı, 1988, s.265)¹²

Destanda “Kuran”a saygı ve onun kutsallığını kabul ederek aynı zamanda “Kuran”dan ilmin öğrenilmeside belirtmiştir. “Kuran”ın Allah'ın ilmi olduğu da destanda açık şekilde gösterilmiştir: “*Yazılıb, düzülüb göydən enən Tanrı elmi “Quran”a əhsən!*”(6, s. 130) (Kitab-i Dede Korkut / Mukaddime, Tertib ve Transkripsiya F.Zeynalov ve S.Elizade`nindir, Bakü, Yazıçı, 1988, s.265)¹³

Fikirlerimizi özetleyerek belirtmek isteriz ki, “Kitab-i Dede Korkut” ve İslam dini konusu kendi amaç ve anlamı itibarıyla çok derin bir sorunu kapsamaktadır. “Kitab-i Dede Korkut” bir Oğuznamedir. Oğuznamenin Müslüman versiyonlarında Oğuz Han doğulur doğulmaz “Allah”kelimesini söyler.Böylece “Oğuzanname” İslam dinine transformasiya olunarak yeni bir anlam kazanır.“Kitab-i Ded Korkut” İslamlaşmanın açık bir örneğidir. Doğru, burada daha fazla İslami geçiş görülmektedir. Ancak,burada sadece İslama geçiş değil,

¹⁰ (Abdulla B., İslam Dini / Dede Korkut Kitabı, Ensiklopedik Lugat, Bakü, Önder Neşriyat, 2004, s. 176-178)

¹¹ (Hacıyev T., “Dede Korku Kitabı”nı İslam Koruyub Sakladı, Azerbaycan Şifahi HalkEdebiyatına Dair Tedkikler, X kitap, Bakü, Seda, 2001, s. 208-219)

¹² (Kitab-i Dede Korkut / Mukaddime, Tertib ve Transkripsiya F.Zeynalov ve S.Elizade`nindir, Bakü, Yazıçı, 1988, s.265)

¹³ (Kitab-i Dede Korkut / Mukaddime, Tertib ve Transkripsiya F.Zeynalov ve S.Elizade`nindir, Bakü, Yazıçı, 1988, s.265)

aynı zamanda İslamın kendisi var. İslam artık “Dede Korkut” destanının ruhunda, kanında, canında, tüm hücrelerinde yeni dönemin milli kitabına- “ana yasasına” dönüşmüştür.

KAYNAKÇA

- Abdulla B. (2004). İslam Dini / Dede Korkut Kitabı, Ensiklopedik Lugat, Bakü, Önder Neşriyat, s. 176-178
- Abdullayev B. (1999). “Kitab-i Dede Korkut”un Poetikası, Bakü, İlm, s.224
- Anar, (1992). Sızsız Bakü, Gençlik, s.592
- Caferov N. (2005). Azerbaycanşünaslığın Esasları, Bakü, Pedagogika, s. 256
- Garayev Y. (2001). Bütün Halkların ve Dövrlerin Kitabı, Azərbaycan Şifahi HalkEdebiyatına Dair Tedkikler, X kitab, Bakü, Seda, s. 4-10
- Hacıyev T. (2001). “Dede Korku Kitabı”nı İslam Koruyub Sakladı, Azərbaycan Şifahi HalkEdebiyatına Dair Tedkikler, X kitab, Bakü, Seda, s. 208-219
- Nebiyev B., Garayev Y. (1999). Halk Maneviyatının Güzgüsü (“Kitab-i Dede Korkut”), Bakü, İlm, s.32
- Rzasoy S. (2009). Oğuz Mifologiyası, Bakü, Nurlan, s.363
- Turan O. (1969). Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi, Ankara, 2 ciltte.
- Zeynalov F.ve Elizade S. (1988). Kitab-i Dede Korkut / Mukaddime, Tertib ve Transkripsiya, Bakü, Yazıcı, s.265
- Аникеева Т., Книжные и устные формулы в огузской героическом эпосе «Книга моего деде Коркута» (<http://www.ruthenia.ru/folklore/anikeeva1.htm>).
- Бартольд В.В. (1968). История турецко-монгольских народов / В.В.Бартольд. Сочинения Т. V. Работы по истории и филологии тюркских и монгольских народов, Москва, Наука.